

ÉVFORDULÓINK

Bartók Béla és a „honti igricek”

Az érdemlegesebb méltatás, az életmű további összefüggéseinek feltárása a szakemberek feladata. Úgy gondolom azonban, a Bartók-évforduló akkor lesz igazán sikeres, ha nemcsak a szakmabeliek tisztelnek az ünnepelt szelleme előtt, hanem mindnyájan megpróbálunk közelébe férkőzni, megkíséreljük magunkévá tenni a nagy örökséget. A megközelítésnek számtalan lehetősége van, egyike a Bartók népdalgyűjtéseivel való ismerkedés, gyűjtőútjainak számbavétele.

Kósa László írja az alábbi sorokat: „Köztudomású, milyen nagy jelentőségűek Bartók Béla szlovák népdalgyűjtései. Az már kevésbé ismert, hogy Bartók magyar népdalgyűjtő útjai is érintették a mai Szlovákia területét, jóllehet nagyobb jelentőségű gyűjtései más vidékekhez kapcsolódnak.”¹ Arról, hogy Bartók Béla 1910-ben Ipolyságon, az akkori Hont megye székhelyén is gyűjtött, *Móra Ferenc* A honti igricek c. elbeszéléséből értesültem. (Az elbeszélés 1976-ban az Irodalmi Szemle 8. Ipoly menti számában is megjelent.) Az elbeszélés később újra felkeltette érdeklődésemet, kíváncsi voltam, honnan vette Móra az ötletet, mi az írás alapja, mennyire egyezik az meg a valósággal.

A korabeli sajtóban közölt cikkek átolvasása után viszonylag pontos képet kapunk Bartók ipolysági gyűjtőútjáról. Továbbá az is kiderül, hogy Móra adatai nem minden esetben egyeznek a valósággal. Az elbeszélés lényegén, a mű értékén persze az mit sem változtat.

Móra művében arról olvashatunk, hogy miután *Györffy István* a Budapestről érkezett néprajzgyűjtő a vármegyeházán elmondta jövetelének célját, *Marek Károly* alispán a megyéből ötven kanászt hozatott Ipolyságra. Györffy még időben segítséget kért Pestről. Gyorsan jött is a másik „garabonciás”, azaz *Bartók Béla*, aki bizony „megborzadt a boldogságtól, ahogy a szűrös igricek hadát meglátta”. Az idesereglett pásztoemberek közül Marek Károly alispán először *Guga Péter* százdi kanászt bírta „szóra”. Aztán már mindnyájan hajlandóak voltak versenyezni. A „kanászkoncert” mulatozással ért véget, s hajnalban az a bizonyos *Guga Péter* tévedésből felgyűjtotta az ipolysági magyar királyi postát.

A régi lapokból kideríthetjük, hogy *dr. Györffy István* etnográfus, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa az 1910. november 13-i gyűjtést megelőzően valóban járt a megyében. Többek közt ő gyűjtötte és rendezte az 1910. szeptember 24-e és október 2-a közt Ipolyságon megrendezett nagyszabású megyei kiállítás néprajzi anyagát. A gyűjtés során akadt egy ipolykeszi kanászra, aki túlkön és dudán egyaránt szépen játszott. Elhatározta, hogy Bartókot lehozatja ide, hogy a túlköst „lefonografálja”. Györffy szeretett volna még több kanászt is összehozni, de nem tudta annak módját. *Szokolai Alajos* megyei levéltáros (1871–1932) a „minden szépért és jóért lelkesedő” ember felajánlotta segítségét, s megszervezte a kanászversenyt. Tehát ő volt a híres ipolysági kanászverseny főszervezője,

¹ Rozmaringkoszorú, Madách. 1979. 25. old.

TÜLKÖSÖK.

nem pedig Marek Károly. Erről egyébként részletes anyagot olvashatunk a Honti Lapok XVI. évfolyamának 47. számában (1910. november 12.). De találunk a versenyről előzetes hírközlést a Nógrádi és Honti Híradó c. politikai hetilap 5. évfolyamának 45. számában (1910. nov. 9.) is. Itt többek közt azt írják, hogy „Szokolyi Alajos bernecei nagybirtokos nov. 13-án délután 3 órakor Ipolyságon, a vásártéren kanász- és juhászversenyt rendez, mely duda, pásztor kürt és tilinkó fúvására van hirdetve”. A kultúra honti mecénása még díjakat is tűzött ki: az első 10, a második 5, a harmadik pedig 3 korona volt. Mindazon versenyzők pedig, akik nem nyertek, egy korona ellátási költséget kaptak.

A híres bernecei sportember (többször nyert országos, sőt olimpiai síkfutóbajnokságot) és gazdálkodó nagyvonalúságával és szervezőképességével Bartók Béla előtt is tekintélyt vívott ki magának. Nevét bizonyára nem érdemtelenül örököltette meg neves népdalgyűjtőnk a Zeneközlöny IX. évfolyamának (1911) 5., 7., 10. számaiban közölt terjedelmes tanulmányában. A hangszeres zene folklórja Magyarországon c. munkájában olvashatjuk az alábbiakat: „Ipolyságon b. Szokolyi Alajos, megyei levéltáros tette lehetővé a gyűjtést nagy áldozatkészséggel”.

Bartók ipolysági gyűjtéséről több korabeli lapban is olvashatunk. A Honti Lapok 1910. nov. 19-i számában Kanászhangverseny címmel Györffy István írt összefoglalót. Ebben többek közt megjegyzi, hogy „Bár a hontmegyei magyar pásztorlás is feltartóztatlanul halad a hanyatlás útján, de az ország többi részéhez viszonyítva sok ősi sajátosságot megőrzött, különösen a kanászság. Itt még a pásztor faragóművészet most is él s az ősi pásztorhangszerek közül a tülök, furulya és duda még forgalomban vannak.” Tudósítását egyébként a következő sorokkal vezette be Györffy István: „Akit vasárnap délben útja az ipolysági piacra vitt olyasféle látványban volt része, aminőt eddig még nem látott s ezután

még kevésbé fog látni: a megye magyar kanászságának a java felvonult, hogy túlkölési és dudálási művészetét bemutassa.”

A „cifraszűrös baltás kanászokat” már délelőtt láthatták a város lakói. Korán reggel indulhattak el Bartókék is Pestről. Hogy pontosan hányan lehettek, nem tudhatni, Bartók a már említett munkájában csak annyit írt egy helyütt zárójelben, hogy: „velem volt dr. Györffy István a néprajzi osztály egyik küldöttje”. A Nógrádi és Honti Híradó Kanászverseny Ipolyságon c. előzetes hírében olvashatjuk, hogy „a versenyen a néprajzi múzeum kiküldöttje és egy tárogató művész is részt vesz”. Györffy István viszont ezt írja a Vasárnapi Újság 1910. december 11-i számában: „E hó 13-án, vasárnap utazott le Bartók Béla a múzeum kiküldöttjeivel Ipolyságra”.

A dudások számáról sincs egészen pontos adatunk. Hogy ötvenen – amint azt Móra írja – nem voltak, az biztos. Bartók kb. 15 versenyzőt említ. „... hívásra össze is gyűlt vagy 10 túlkös és 5 dudás – egynémelyikük egyszemélyben mind a kettő” – olvashatjuk a már említett dolgozatában. A vármegyeház udvarán készített négy (?) felvételen összesen 15 kanászt láthatunk. Györffy szerint ezeken a felvételeken a „jelen volt szereplők jó részét” bemutatták. Ebbe bizonyára nem számították bele azokat a kanászokat, akik nem versenyeztek. Mert Györffy Honti Lapokban közölt cikke alapján, ilyenek is lehettek a megyeszékhelyen. Pl. az ipolysági kanászok, akik közül „senki se mert a versenyzők közé állni”.

Ákárhányan is voltak a kanászok, nem mindennapi látvány lehetett megjelenésük, mert – s ebben Mórának is igaza van – mindezt látva Bartók is igen meglepődött. A népzene-kutató maga írja erről az alábbi sorokat: „Micsoda látvány: amint összes kanászkészségeikkel felszerelve vonulnak fel: a cifra szűr a vállukon, hónuk alatt a díszes duda, kezükben a tülök, a remekbe kivart kanászsutor! Aligha fogunk még valaha együtt 5 dudást látni, és Ipolyság piactere sem fog egyhamar olyan dudálást hallani, amelyet ezek ekkor rendeztek”.

A kanászok a verseny napján a megyeház udvarán gyűltek össze, ahol – amint arról Györffy beszámol – „lefotografálták őket teljes díszben a Nemzeti Múzeum számára, aztán kivonultak a piacra, ahol lefolyt a verseny”. Először a túlkösök, majd a dudások mutatták be művészetüket.

A Vasárnapi Újságban Györffy csak azt írja, hogy a verseny győztese a honti és az ipolypásztói kanász lett, az „előbbi túlkölésből, az utóbbi dudálásból”. A Honti Lapokból megtudhatjuk (Györffy cikkéből), hogy az ipolypásztói nyertest *Csuvara Mihálynak* a hontit pedig *Semetke Mihálynak* hívták. A nyertesek közt említi még Györffy a baráti kanászokat, a palásti kondásbojtárt, a dudások közül pedig a kemencei, bemecei, merei és az egegi kanászokat.

A „nyilvános” verseny után a kanászokat ismét a megyeház udvarára terelték, ahol „Bartók fonográf-felvette a tülök dallamokat, meg a dudán eljátszott és elénekelt nótákat”. Hogy a gyűjtés eredményes, a felkutatott anyag értékes volt, azt ugyancsak Bartókkal tudjuk bizonyítani, aki említett tanulmányában a következőket írja: „Csakis az ő fáradozásának (Szokolai Alajosénak – Cs. K.) köszönhető, hogy rövid egy délután alatt a nagymegyérinél sokkal értékesebb zsákmányra tettünk szert.”

Miután a kanászok megkapták a kifizűzött pénzjutalmakat, gondoskodtak annak elköltéséről is. Amint Györffy tudósít: „... egyrésztük átvonult a Hopfinger-féle vendéglőbe, ahol történetesen táncmulatság volt, s ott folytatta, más részük meg a városban elszéledt, de még éjjel után is hangzott a dudászó a város több pontján”. Móra is azt írja a honti igricekben, hogy a kanászok hajnalig mulattak egy városszéli kocsmában, ahol éppen cselédbál volt. Innen indult el novellahőse, Guga Péter – aki ekkor talán nem is járt a városba – dohányért, s mérgében trafik helyett a királyi postát gyűjtötte fel. 1910. nov. 14-én hajnali két órakor valóban leégett az ipolysági postaépület (erről szintén a Honti Lapok-

A^o LEGJOBB TÜLKÖS.

A LEGJOBB DUDÁS.

Móser Zoltán reprodukciói

ból értesültem), ám ehhez a százdi „igricnek” semmi köze. A vész egészen más eredetű volt, s az egyezés is véletlen. Mórának mindenesetre jól jött a sztori, de mi sem veszítettünk vele, hogy a honti igricек versenyét megörökítette. Bartókhoz s önmagunkhoz kerülünk általa közelebb.

Csáky Károly

